

Росоляк Оксана Богданівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри правового регулювання економіки і правознавства Тернопільського національного економічного університету

МІСЦЕ І РОЛЬ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ У ФОРМУВАННІ ТА ВИКОНАННІ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Досліджено діяльність органів виконавчої влади, зокрема Кабінету Міністрів України, у процесі розроблення та виконання Державного бюджету України. Доведено, що ефективність бюджетної політики держави залежить від якості виконання та дотримання в її діяльності конституційних засад і принципів.

Ключові слова: державний бюджет; органи виконавчої влади; бюджетна політика; бюджетний процес.

Исследована деятельность органов исполнительной власти, в частности Кабинета Министров Украины, в процессе разработки и выполнения Государственного бюджета Украины. Доказано, что эффективность бюджетной политики государства зависит от качества выполнения и соблюдения в её деятельности конституционных основ и принципов.

Ключевые слова: государственный бюджет; органы исполнительной власти; бюджетная политика; бюджетный процесс.

In the article the author investigates the activities of executive power, including the Cabinet of Ministers of Ukraine, in the development and implementation of the State Budget of Ukraine. Emphasized that the effectiveness of fiscal policy depends on the quality of performance and compliance in its activity constitutional principles and principles.

Keywords: state budget authorities; bodies of executive power; fiscal policy; the budget process.

Як свідчить практика європейських країн останніх десятиліть, уряди відіграють важливу роль в економічній політиці держави загалом і в бюджетній зокрема. Наслідком ефективної економічної та фінансово-бюджетної політики є ефективна соціальна політика. Так, зарубіжні вчені зазначають, що роль урядів європейських держав у безпосередньому перерозподілі національного доходу значно зросла. Підвищено колективну відповідальність держави за рівень добробуту громадян. Зрозуміло, що йдеться про соціально орієнтовані держави. Загальна політика європейських урядів спрямована на стримування загальнодержавних витрат, зміцнення стабільності фіскальної політики, розвиток приватного сектора суспільного життя [1]. Українське суспільство є перехідним і до ринкових відносин, і до демократичних суспільних відносин. Тягар тоталітарного минулого остаточно не подолано ні в політиці, ні в соціально-економічній сфері, а головне у мисленні та свідомості переважної більшості громадян [2]. Дослідники зазначають, що реалізація фінансово-бюджетної політики Урядом України протягом останнього десятиліття засвідчила її суперечливість і некомплексність фінансових перетворень, а це свідчить, що процес формування нової фінансової системи ще не закінчився. Упродовж зазначеного періоду “різко змінювалися внутрішні й зовнішні умови соціально-економічного розвитку України” [3, с. 106]. Було досягнуто рівня критичних відхилень від граничних значень індикаторів економічної безпеки, руйнівного характеру взаємодії низки системотворчих індикаторів (внутрішнього боргу, динаміки цін, інфляції, валютного курсу, залежності від імпорту), що призводило до майже щорічної зміни урядів й істотного коригування монетарної політики [3]. Зазначене було і залишається наслідком і передумовою неефективності формування й реалізації бюджетної політики, яка нині не цілком відповідає національним інтересам України [4; 15].

Подальші ринкові перетворення вимагають удосконалення державної фінансово-бюджетної політики вже на початкових етапах бюджетного процесу. Бюджетна політика має стати чинником розвитку економіки, зокрема, малого та середнього бізнесу, соціальної сфери, місцевого самоврядування, конкурентоспроможності держави тощо.

Однією з найскладніших проблем на стадії складання проекту державного бюджету є проблема розподілу коштів між загальнодержавним і місцевим рівнями [3; 6; 7]. Проаналізуємо, як виглядає цей процес з позиції співвідношення ідеї зведеного бюджету та принципу самостійності бюджетів, як співвідноситься з принципом централізації бюджетних відносин ідея громадянського суспільства, чи сприяє розвитку ринкових відносин бюджетний процес в Україні. Нині за традицією, що склалася ще в радянські часи, складання проекту державного бюджету відбувається відповідно до принципу централізації бюджетних ресурсів. Чинна Конституція України покладає повноваження зі складання проектів бюджету і закону про державний бюджет на Кабінет Міністрів України (ст. 116). У п. 6 цієї статті йдеться і про повноваження Уряду на виконання “затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету України”. Подання Кабінетом Міністрів України проекту закону про Державний бюджет України, відповідно до ст. 37 Бюджетного кодексу України (БКУ) від 8 липня 2010 р. № 2456-VI, відбувається не пізніше 15 вересня року, що передує плановому. Бюджетний кодекс України закріплює за Кабміном ці повноваження у гл. 6. Науковці зазначають, що покладання на виконавчі органи цієї місії є цілком виправданим з огляду на їх повноваження здійснювати державну політику та державне регулювання, оперуючи мобілізованими бюджетними фінансовими ресурсами, та здатність унаслідок свого становища аналізувати економіко-фінансові показники. Зазначене поширюється й на місцеві державні адміністрації та виконавчі органи місцевих рад, які, відповідно до ст. 75 БКУ, готують проекти рішень про місцеві бюджети.

Відповідно до ст. 32 БКУ, Міністр фінансів України відповідає за складання проекту Державного бюджету України, визначає основні організаційно-методичні засади бюджетного планування, які використовують для підготовки бюджетних запитів і розроблення пропозицій проекту Державного бюджету України. Ефективність бюджетної політики значною мірою залежить від розроблення та здійснення урядом у межах своїх повноважень загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального та культурного розвитку суспільства. Це вимагає встановлення відповідного порядку та часових термінів складання цих програм і проекту державного бюджету.

Для підготовки проекту державного бюджету виконавчі органи влади проводять низку заходів, унаслідок яких створюють відповідну базу даних для складання бюджетних розрахунків. Розрахунком потреб на поточні видатки та капіталовкладення вже в першому кварталі займаються галузеві міністерства й органи місцевого самоврядування.

Щоб скласти ефективний, що відповідає конституційним цінностям і принципам, суспільним потребам та національним інтересам державний бюджет, Уряду необхідно бачити “панораму” видатків держави на економіку й ефективного обмеження видаткових рішень, – слушно зазначають зарубіжні науковці [9, с. 5]. Розроблення головних прогнозних макропоказників на плановий рік здійснюють з урахуванням таких показників: обсяг внутрішнього валового продукту, національного доходу; зведеного бюджету фінансових ресурсів; балансу доходів та видатків населення; платіжного та валютного балансу України тощо. Зазначені заходи допомагають збалансувати бюджетну систему країни.

Стаття 32 БКУ зобов’язує Міністерство фінансів України на підставі основних макропоказників економічного та соціального розвитку країни на наступний бюджетний період та аналізу виконання бюджету в поточному бюджетному періоді визначити загальний рівень доходів і видатків бюджету й дати оцінку обсягу фінансування бюджету для складання пропозицій проекту Державного бюджету України. Кабінет Міністрів України повинен розглянути та схвалити не пізніше 1 квітня року, що передує плановому, і в триденний строк подати до Парламенту проект Основних напрямів державної бюджетної політики (бюджетну резолюцію).

Відповідно до ч. 4 ст. 33 БКУ, проект Основних напрямів бюджетної політики ґрунтується на прогнозних і програмних документах економічного та соціального розвитку України із зазначенням показників обсягу валового внутрішнього продукту, індексів споживчих та гуртових цін, прогнозованого офіційного обмінного курсу гривні в середньому за рік на кінець року, прогнозованого рівня безробіття тощо. Тому визначальне місце на стадії складання проекту державного бюджету належить Бюджетній резолюції, яка є дієвим засобом установаження загального рівня державних видатків на економіку та для визначення бюджетних обмежень загалом [8, с. 178–179].

Соціальну спрямованість державного бюджету значною мірою визначають захищеними статтями видатків, які має бути викладено в проекті Основних напрямів бюджетної політики держави і до яких належать: оплата праці працівників бюджетних установ; нарахування на заробітну плату; придбання медикаментів і перев’язувальних

матеріалів; забезпечення продуктами харчування; виплата процентів за державним боргом; трансферти населенню, зокрема пенсії; трансферти місцевим бюджетам.

Відповідно до ст. 33 БКУ, Національний банк України до 15 березня року, що передує плановому, подає до Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України прогнозні монетарні показники на наступний рік та до 1 квітня – проект кошторису доходів і видатків Національного банку України на наступний бюджетний період. Однак із 2008 року Бюджетну резолюцію не схвалював парламент з певних причин, спричиняючи ситуацію невідповідності бюджетної політики України головним її пріоритетам.

Підготувавши проект закону про Державний бюджет України, Міністерство фінансів подає його разом із пропозиціями щодо термінів і порядку розгляду його в Кабінет Міністрів для розгляду. Уряд, розглянувши цей проект, приймає відповідну постанову щодо схвалення проекту та подає його разом із низкою відповідних документів і матеріалів до Парламенту не пізніше ніж 15 вересня року, що передує плановому.

Оскільки бюджетна система України є централізованою, що суперечить принципу самостійності місцевого самоврядування та його органів у формуванні місцевих бюджетів, ст. 75 БКУ, визначаючи порядок складання місцевих бюджетів, “прив’язує” порядок формування місцевих бюджетів до державних органів, ставить їх у залежність від держави вже на цьому етапі.

Після затвердження законодавчим органом державного бюджету та підписання його Президентом України розпочинається процес виконання державного бюджету. Ця стадія бюджетного процесу чинить суттєвий вплив на бюджетну політику держави загалом. Виконання державного бюджету теж підпорядковано принципу централізації, свого роду командам, які йдуть “зверху – донизу”. Відповідно до п. 6 ст. 116 Конституції України та ст. 42 БКУ, Кабінет Міністрів України забезпечує виконання Державного бюджету України. У зазначеній статті БКУ закріплено повноваження Міністерства фінансів України на здійснення загальної організації та управління виконанням державного бюджету, координації діяльності учасників бюджетного процесу з питань виконання бюджету. Ця стадія бюджетного процесу передбачає виконання доходної та видаткової частин бюджету. Органи виконавчої влади, відповідно до ст. 52 БКУ, у процесі виконання Державного бюджету можуть вносити зміни в межах затверджених асигнувань за статтями функціональної бюджетної класифікації.

Обслуговування державного бюджету в Україні здійснює Державне казначейство України. Завданнями цієї установи є: запобігання касовому дисбалансу між надходженнями та видатками бюджетних коштів; регулювання податкових пільг і виплат, закладених у бюджет; фінансування соціально-економічної підтримки виробників та населення; забезпечення повернення зовнішнього державного боргу та процентів за ним; розподіл ліквідних засобів між державними установами з метою покриття поточних витрат; погашення внутрішніх позик тощо [10, с. 10]. Казначейську систему обслуговування бюджетних відносин запроваджено в Україні 1998 р. до цього часу виконання бюджету обслуговувала мережа комерційних банків, уповноважених Національним банком України на виконання цієї діяльності. Нині казначейська система передбачає акумулювання всіх коштів на єдиному рахунку Державного казначейства, яке, відповідно до ст. 48 БКУ, здійснює: операції з коштами державного бюджету; розрахунково-касове обслуговування розпорядників бюджетних коштів; контроль бюджетних повноважень під час зарахування надходжень, прийняття зобов’язань і проведення платежів; бухгалтерський облік та складання звітності про виконання державного бюджету. У ст. 45 БКУ наголошено, що податки, збори (обов’язкові платежі) та інші доходи державного бюджету зараховують безпосередньо на єдиний казначейський рахунок.

На наш погляд, казначейська система обслуговування виконання Державного бюджету України є логічним продовженням централізації бюджетної політики в Україні, яка заперечує акумуляцію не лише державних бюджетних коштів у банківських установах, а й коштів місцевого самоврядування, що суперечить принципу самостійності місцевого самоврядування та його органів у формуванні місцевих бюджетів. У ст. 45 та у гл. 8 БКУ загалом про кошти місцевих бюджетів не йдеться, тому що їх повністю включено в державний бюджет, тобто держава їх собі привласнила. Державне казначейство України є самостійним центральним органом виконавчої влади і, відповідно до гл. 8 БКУ, повністю розпоряджається бюджетними коштами, контролює виконання державного бюджету, у який включено й кошти місцевого самоврядування. Отже, місцеве самоврядування та його органи позбавлені можливості розпоряджатися власними коштами самостійно, оскільки це не передбачено ні Конституцією, ні БКУ, ні Законом України “Про місцеве самоврядування”. Центральним органам влади в умовах автономності бюджетів не вдалося б так вільно перерозподіляти кошти, як в умовах управління з єдиного центру, як слушно зазначає В. М. Опарін [6, с. 130]. Проте автономність як галузевий принцип бюджетних правовідносин зовсім не означає, що кожний бюджет є абсолютно відокремленою частиною. Цей принцип не передбачає також повного самозабезпечення коштами та

самофінансування. Він визначає лише автономне управління кожним бюджетом і відсутність прямого перерозподілу коштів між бюджетами шляхом їх вилучення з бюджетів нижчого рівня й зарахування до бюджетів вищого рівня, що успішно відбувається в нинішній Україні. Цей принцип також не дає підстав для перегляду нормативів розподілу доходів у зв'язку з покращенням дохідної бази бюджетів нижчого рівня, що теж успішно здійснюють у контексті української бюджетної політики, незважаючи на те, що це призводить до відсутності на місцях зацікавленості заробляти кошти. Принцип централізації бюджетної політики спричиняє ситуацію неспроможності всіх суб'єктів бюджетних правовідносин, крім державної влади в особі державних органів, розпоряджатися на власний розсуд, відповідно до власних потреб та інтересів, своїми коштами.

Бюджетний кодекс України також фактично знімає відповідальність за виконання державного бюджету з Міністерства фінансів України. Застосування казначейської форми обслуговування виконання державного бюджету та широкі повноваження Державного казначейства України свідчать, що Міністерство фінансів не може серйозно впливати на процес виконання бюджету.

У місячний термін після набрання чинності Закону про Державний бюджет України Міністерство фінансів України затверджує розпис, за яким виконують Державний бюджет України (ст. 44 БКУ). Бюджетний розпис є головним документом, оперативним планом, відповідно до якого виконують бюджет [11, с. 31]. Міністр фінансів України протягом бюджетного періоду має забезпечити відповідність розпису Державного бюджету встановленим бюджетним призначенням (п. 1 ст. 44 БКУ). Показники, що містить цей документ, конкретизують показники з бюджету, вони є обов'язковими до виконання всіма учасниками бюджетних відносин. Розпис визначає конкретні обов'язки фінансових органів з мобілізації коштів до бюджету та надає їм право контролю за виконанням зобов'язань з бюджету підприємствами й установами. Цей документ визначає права фінансових органів з фінансування бюджету та контрольні повноваження за використанням бюджетних коштів [11, с. 31]. Кожен з різновидів бюджетів слід виконувати за розписом доходів і видатків з розподілом поквартально. Складають бюджетний розпис фінансові органи відповідно до показників затвердженого бюджету. Міністерство фінансів підписує також і місячний розпис. Міністр фінансів має повноваження лімітувати показники річного розпису з помісячним розподілом у разі, якщо прогноз доходів буде нижчим, аніж передбачалося. Лімітування витрат – це обмеження на витрачання коштів, передбачені статтями бюджетної класифікації. Статті захищених видатків лімітують останніми, що сприяє, звісно, соціальному спрямуванню бюджетної політики. Лімітування теж здійснюють “згори – донизу”, що теж цілком відповідає принципу централізації, відповідно до якого здійснюють усю бюджетну політику. Збільшення асигнувань на покриття витрат для бюджетних організацій та установ здійснюють лише тоді, коли збільшуються ліміти, а установи не заборгували за розрахунками й можуть здійснювати оплату в межах лімітів, що їм виділені. Після отримання лімітних довідок головні розпорядники коштів “підганяють” проекти кошторисів і плани асигнувань так, щоб вони відповідали цим спущеним лімітам. Державне казначейство витрачає бюджетні кошти після перевірки відповідності поданих платежів документам, затвердженим кошторисам і доведеним лімітам.

Для виконання бюджету Державне казначейство застосовує принцип єдиного казначейського рахунку, який логічно “вмонтований” у принцип централізації бюджетних правовідносин. Сутність цього принципу полягає в тому, що він є системою бюджетних рахунків, які відображають баланс єдиного казначейського рахунку як результату операцій на всіх реєстраційних рахунках; на яких відбувається рух коштів за доходами й видатками державного бюджету відповідно до бюджетної класифікації; на яких відбувається рух коштів у місцевих бюджетах; на яких відображаються результати виконання бюджету за доходами та видатками [12]. Декларативний характер самостійності бюджетів є найслабшою ланкою сучасної української бюджетної політики. Зарегульованість, занормованість бюджетного процесу, надмірне акцентування на порядку складання та затвердження бюджету, а потім і виконання його, кероване “згори – донизу”, зовсім не сприяють підвищенню ефективності національної бюджетної політики. Принцип єдності дає можливість управляти бюджетними ресурсами з єдиного центру, проте він суперечить ініціативі на місцях у пошуку та мобілізації ресурсів, раціонального використання коштів за окремими напрямками видатків, оскільки це призведе до перерозподілу доходів або засобом їх прямого вилучення державою, або шляхом зменшення нормативів відрахувань від регулюючих доходів. Державі варто відмовитися від опікунського ставлення до громадянського суспільства, від централізованої бюджетної політики, оскільки цей принцип руйнує економічні засади функціонування та розвитку цього феномена. Глибинно змінити бюджетний процес, засади його здійснення в нинішніх умовах можна лише в комплексі з адміністративною та політичною реформами, реформуванням правової сфери, оскільки бюджетна система є явищем не лише соціально-економічним, а й соціально-правовим, найтіснішим чином пов'язаним із державою, низкою правових явищ [13]. Без унесення змін до низки статей Конституції України,

зокрема розділу XI "Місцеве самоврядування", ст. 118, 119, Закону України "Про місцеве самоврядування" (можливо, його слід прийняти взагалі у новій редакції), змін до законодавства про виборчу систему в Україні, про вибори місцевих рад, сільських, селищних, міських голів змінити істотно бюджетну політику буде неможливо.

На нашу думку, творення бюджетної політики має стати загальносуспільним процесом, оскільки в ньому фокусуються як індивідуальні та групові, так і державний й суспільний інтереси, але, щоб перетворити його в загальносуспільний, необхідно здійснити глибинні зміни і в суспільстві, і в державній владі. Творення бюджетної політики в нинішній Україні є кулуарним процесом, у якому громадянське суспільство, на жаль, бере мінімальну участь, і в цьому полягає слабкість цієї політики. "Вплив суспільних інтересів, – зазначають А. Закревський та П. Кравченко, – під час прийняття закону про державний бюджет поряд із позитивом породив ряд негативних ефектів: надмірну політизованість, конфліктність, недостатню стабільність, єдність і раціональність" [14, с. 44]. Принцип участі громадянства в розробленні та реалізації державної політики загалом є одним з елементів принципу верховенства права, на засадах якого має вибудовуватися державна політика демократичної влади. Забезпечення широкої участі громадян у кожному з етапів ухвалення рішень бюджетної політики – від розроблення концепції до її реалізації – було б запорукою довіри суспільства до органів влади і, відповідно, гарантією не тільки суспільної підтримки державної політики, а й якості та ефективності її реалізації, – слушно зазначає С. Шевчук [15, с. 68]. Але в умовах олігархічного політичного режиму, жорсткої ієрархічної моделі виконавчої влади принцип участі громадянства в державній політиці не може бути реалізований. Українські автори для забезпечення ефективності бюджетної політики пропонують, зокрема, такі заходи: привести законодавчі зобов'язання, визначені Українською державою в Конституції України, а також зобов'язання органів місцевого самоврядування у відповідність з можливостями їх фінансового забезпечення [16–20]; визначити пріоритети бюджетного фінансування; провести раціоналізацію мережі закладів та установ, що фінансуються з державного та місцевого бюджетів; запровадити оборонний бюджет, бюджет національної безпеки та правоохоронної системи України як окрему складову Державного бюджету України; здійснювати бюджетну діяльність відповідно до програмно-цільового методу; ліквідувати багатоканальну систему фінансування закладів бюджетної сфери; розмежувати видатки між рівнями бюджетної системи відповідно до функцій; запровадити середньострокову та довгострокову практику фінансового й бюджетного планування; підвищити ефективність управління коштами державного та місцевих бюджетів; запровадити інститут приєднаних бюджетів як на державному рівні, так і на рівні державно-адміністративних одиниць тощо [5; 7; 12; 21–24].

Заслужують на увагу думки тих авторів, які пропонують чітко розмежувати функції органів державної влади, здійснити реформування міжбюджетних відносин і, насамперед, визначити функції, компетенцію та сфери відповідальності центральних та місцевих органів влади. Пропонують узагалі ліквідувати районні й обласні державні адміністрації, які фактично займаються перебиранням на себе функцій органів місцевого самоврядування.

Від виваженого вибору напрямів розвитку бюджетної системи, її глибинного реформування, дотримання в її реалізації таких конституційних принципів, як самостійність місцевих бюджетів, неупередженого та справедливого розподілу суспільного багатства між усіма учасниками тощо, буде залежати загальний соціально-економічний розвиток суспільства, національний суверенітет держави тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетні повноваження парламенту: Українські реалії на тлі світового досвіду : посіб. / [Л. Шрьодер, Н. Кейдн, О. Барабаш та ін.]. – К. : Заповіт, 1997. – 142 с.
2. Конституційно-правові засади становлення української державності / [В. Я. Тацій, Ю. М. Тодика, О. Г. Данильян та ін.]; за ред. акад. АПрН України Ю. М. Тодики. – Х. : Право, 2003. – 328 с.
3. Юхименко П. І. Сучасні тенденції та стратегія фінансової політики України / П. І. Юхименко // Фінанси України. – 2005. – № 10. – С. 101–109.
4. Раханський А. Самостійно формувати місцеві бюджети / А. Раханський // Віче. – 2003. – № 5. – С. 25.
5. Блажевич В. Проблеми формування місцевих бюджетів та перспективи їх вирішення / В. Блажевич // Право України. – 2002. – № 5. – С. 116–120.
6. Опарін В. М. Передумови та чинники розбудови ефективної бюджетної системи в Україні / В. М. Опарін // Фінанси України. – 2000. – № 9. – С. 126–133.
7. Єрмоленко М. М. Засади формування бюджетної політики держави / М. М. Єрмоленко, С. А. Єрохін та ін. – К. : НАУ, 2003. – 284 с.
8. Орлюк О. П. Фінансове право / Орлюк О. П. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 527 с.

9. Рікой П. До питання про використання бюджетної резолюції в Україні : Оглядові матеріали про бюджетний процес у Сполучених Штатах / Рікой П. – Вашингтон: Баранцева група, 1999. – С. 5.
10. Юрій С. І. Казначейська система : підруч. / Юрій С. І., Стоян В. І., Мац М. Й. / за ред. С. О. Булгакової. – Тернопіль : Карт-бланш, 2002. – 590 с .
11. Химичева Н. И. Правовые основы бюджетного процесса в СССР / Химичева Н. И. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1966. – 43 с.
12. Стоян В. І. Розмежування повноважень між учасниками бюджетного процесу та організація взаємодії з ними органів Державного казначейства / В. І. Стоян, А. В. Лучка // Фінанси України. – 2005. – № 12. – С. 42–52.
13. Аврутин Ю. Е. О методологии конституционно-правового исследования экономики / Ю. Е. Аврутин // Правоведение. – 2008. – № 1. – С. 71–85.
14. Закревський А. До питання про правову природу Закону про державний бюджет / А. Закревський, Л. Кравченко // Право України. – 2008. – № 3. – С. 44–46.
15. Шевчук С. Принцип верховенства права і реалізація державної політики / С. Шевчук // Українське право. – 2006. – № 1. – С. 67–71.
16. Музика О. Правові основи надання субвенцій місцевим бюджетам України / О. Музика // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 12. – С. 86–89.
17. Музика О. Бюджетні субсидії як джерело доходів місцевих бюджетів / О. Музика // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 11. – С. 64–66.
18. Музика О. Трансформація підходів щодо визначення бюджету / О. Музика // Право України. – 2002. – № 2. – С. 42–47.
19. Піхоцька О. М. Місцеві податки і збори у забезпеченості фінансової самостійності органів місцевого самоврядування / О. М. Піхоцька // Фінанси України. – 2003. – № 5. – С. 46–50.
20. Шильникова О. М. Формування доходів місцевих бюджетів / О. М. Шильникова // Фінанси України. – 2003. – № 4. – С. 54–58.
21. Криниця С. О. Формування бюджетів розвитку в регіонах України / С. О. Криниця // Фінанси України. – 2000. – № 11. – С. 8–17.
22. Ярошенко Ф. Бюджетна система реформується / Ф. Ярошенко // Віче. – 2003. – № 5. – С. 9–10.
23. Чугунов І. Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку / І. Я. Чугунов. – К. : НІОС, 2003. – 488 с.
24. Павлов Д. Організаційно-правові проблеми забезпечення ефективного використання бюджетних коштів / Д. Павлов, А. Чубенко // Право України. – 2007. – № 5. – С. 57–59.